

“אין כאל ישרון”

מאת

י. בן־צבי

שלוש מלים אלו מתוך ברכתו של משה רבנו לאשר (דברים לג, כו), הטבועות באותיות בולטות בכתב שומרוני מובהק על גבי נר־שמן, מעידות על מוצאו השומרוני. נר זה נתגלה על־ידי מר אריה אורבך בתוך שפך־העפר של חורבות קיסריה, שנערם במקום בחפירות האחרונות¹. הנר, שנשתמר בשלמותו, הוא דוגמה נאה של תוצרת קיראמית שומרונית. במרכזו עיגול־דיסקוס סתום, שלאחר שריפתו הותקן בו נקב, שדרכו יצקו שמן לתוך “בטן” הנר. הדיסקוס מוקף זר משולש של עלים (כנראה, עלי דקל). הנר הוא מן הטיפוס הרגיל במאות הד’—הו’ לספּה־ג, שהיה שכיח ביותר באיזור שומרון². בין העין שבחרטום הנר לבין העיגול באה הכתובת בשלוש שורות:

אין
כאל
ישרון

טיפוס זה של הדיסקוס הוא פרי שיקולי־נוחיות של היוצר, שהעדיף ליצוק את הנר כשהוא סתום ולהתקין בו את הנקב לאחר היציקה. בתחום הגדון ראויות לתשומת־לב מיוחדת שתי עובדות: א) עצם מציאותו של הנר בקיסריה, שבה התקיים יישוב שומרוני, לצד יישוב יהודי, במשך מאות שנים לאחר החורבן³; ב) שבמקום זה נתגלתה ב־1957 כתובת שומרונית דומה (נוסף על כתובת יוונית־שומרונית), חקוקה על גבי אצעדה של ברונזה,

1. הצילום מתפרסם כאן ברשותו האדיבה של מר אריה אורבך ותודתי נתונה לו על כך. כמו כן מודה אני לפרופ’ ב. מזר ולמר א. ברמן מחיפה על הערותיהם החשובות. מר ברמן הפנה את תשומת־לבי למציאתו זו של מר א. אורבך.

2. O. R. Sellers and D. C. Baramki, A Roman-Byzantine Burial Cave, in Northern Palestine, *BASOR Suppl. Stud.* 15–16, 1953, Fig. 40:22, 325, 328; J. W. Crowfoot et al., *Samaria-Sebaste*, III: The objects, 1957, Fig. 89:3

3. י. בן־צבי, ס’ השומרונים, תל־אביב תרצ”ה, עמ’ 104–108.

שנתפרסמה על־ידי הגב' ענית המבורגר⁴. וזה הנוסח של הכתובת היוונית:
 EIC ΘEOC O NIKWN TA KAKA — המציאה החדשה מוכיחה, לדעתי,
 שבתוקפת יישובם של השומרונים בקיסריה היו בשימוש נרות מסוג זה.
 וכאן המקום לעמוד על כמה כתובות שומרוניות דומות, שנתגלו עד כה
 במקומות אחרים בארץ:

(א) הראשונה שבהן, שבה מופיעות המלים "אין כאל ישרון", נחשפה
 ב־1890 באמאוס־ניקופוליס על אבני אחד הבניינים. היא נתפרסמה תחילה
 על־ידי לגראנז'⁵, ולאחר־מכן — על־ידי י. א. מונטגומרי⁶. וזו לשונה:

יהוה גיבור במלחמה יהוה
 שמו יהוה נחיתו
 בא ברוך יהוה
 אין כאל ישרון

מונטגומרי מעיר, בצדק, שהכתובת מרמזת על מאורע היסטורי מסוים וכי
 הברכה, המנוסחת בסגנון כמעט משיחי, מכוונת לגיבור המאורע⁷. לי נראה,
 שהמלים "אין כאל ישרון" באות להכריז על אחדות הבורא. אפשר נתחברו
 הדברים בימי מרד השומרונים ברומאים, או בביזאנטיים, שניסו להטיל על
 היהודים והשומרונים את הלוש ולעקור את האמונה המונותיאיסטית של
 תורת משה, שבה דגלו גם השומרונים. כידוע, חל המרד השומרוני הראשון
 במחצית השנייה של המאה הרביעית לספח"ג, בראשות הגיבור השומרוני
 המפורסם בבא רבה.

(ב) הכתובת "אין כאל ישרון" נמצאה הרותה על גבי קמיע קטן,
 שנתגלה בסביבות שכם, בצירוף הכתובת היוונית: EIC ΘEOC BOHΘI
 MAPKIANHN, שפירושה: "ה' אזה, עזור למרקיאן". מר. ש. רפאלי, שברשותו
 היה הקמיע, משער, שאף הוא מן המאה הרביעית (או החמישית)⁸, והשם

4. במאמרה: A Greco-Samaritan Amulet from Caesarea, *IEJ*, 9, 1959, pp. 43–45
 5. M. J. Lagrange, *Inscription samaritaine d'Amwas*, *RB*, 2, 1893, pp. 114–116
 6. J. A. Montgomery, *The Samaritans*, 1907, pp. 275–276 and Pl. 5
 7. *Ibid.*, p. 276
 8. S. Rafaeli, A Recently Discovered Samaritan Charm, *JPOS*, 1, 1920–21, pp. 143–144

“אין כאל ישרון”

החרות עליה הוא מרקה, בנו של עמרם בן שרד. מרקה זה הוא מחברו של מימר מרקה, מדרש על התורה בצורה של פואימה, הנחשבת ליצירה השומרנית החשובה ביותר. מרקה חי בימיו של בבא רבה, מנהיג המרד השומרני הנ"ל, ושניהם קבעו את נוסח הליטורגיה השומרנית. מסתבר, שקמיע זה הותקן בסוף המאה הרביעית.

ג) ושוב מופיעה הכתובת בקמיע אחר מדמשק על טבלה של ברונזה, שנתפרסם לראשונה על-ידי סוברנהיים⁹ ולאחר-מכן על-ידי מונטגומרי¹⁰, וזו לשונה:

יהוה	קומה ¹¹
גיבור	יהוה
יהוה	אין כאל
נצחה	ישרון
יהוה	יהוה
שמו	אחד

המלים הראשונות, על פני הקמיע, הן מתוך שירת הים (מן הצד השני); המלים “קומה ה’” — מפרשת “ויהי בנסוע הארון”; ואילו האחרונות — מפרשת “קריאת שמע”.

אין בידנו לקבוע בדיוק את זמנו של הקמיע מדמשק; אם מתוך השוואה לקמיעות האחרים יש לשער, שהוא בן-תקופתם של הנר והאצעדה מחורבות קיסריה, הרי קיימת גם אפשרות, שהוא מזמן מאוחר יותר וכלולים בו חיי קויים לסיסמות הקדומות מימי המרידות נגד השלטון הביזאנטי. כמבואר למעלה.

9. מאמרו של מ. סוברנהיים: Samaritanische Inschriften aus Damascus, *Mitteilungen u. Nachrichten des Deutschen Palästina Vereins*, 1902, S. 70–80. כאן נדונות עשר הכתובות, שמצא על-גבי הכתלים הפנימיים באחד הארמונות העתיקים. הכתובות הן, לדעת מומחים, מן המאה ה"ב לספה"נ, אך לא נתברר זמנו של הקמיע עם הכתובת “אין כאל ישרון”.

Op. cit., p. 277 and Pl. 8. 10

11. סוברנהיים טעה בהעתקת מלים אלו, ומונטגומרי נגרר אחריו: “עהמה יהוה” — צירוף-מלים מחוסר-משמעות. אני קורא: “קומה (יהוה)” (במדבר י, לה).